

FORREST CARTER

MALÝ STROM

ARTFORUM

COPYRIGHT © 1976 BY FORREST CARTER
COPYRIGHT RENEWED 2004, PUBLISHED BY ARRANGEMENT
WITH ELEANOR FRIEDE BOOKS, INC.
TRANSLATION © JARMILA SAMCOVÁ, 2006
TRANSLATION OF POEMS © MARIÁN ANDRIČIK, 2006
COVER PHOTO © EDWARD S. CURTIS, QUILCENE BOY
DESIGN & LAYOUT © ERIK JAKUB GROCH, 2006
SLOVAK EDITION © ARTFORUM, BRATISLAVA, 2006

KNIHA VYCHÁDZA S FINANČNOU PODPOROU
MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

FORREST CARTER

**MALÝ
STROM**

**PRELOŽILA
JARMILA SAMCOVÁ**

ARTFORUM

MALÝ STROM	9
CESTA	14
TIENE NA STRECHE CHALUPY	19
LIŠIAK A PSY	25
„SME SVOJI, VČELIČKA“	34
POZNAŤ MINULOSŤ	41
BOROVICOVÝ BILLY	47
TAJNÉ MIESTO	54
REMESLO STARÉHO OTCA	60
OBCHODOVANIE S KREŠŤANOM	69
PRED OBCHODOM NA RÁZCESTÍ	79
NEBEZPEČNÉ DOBRODRUŽSTVO	87
GAZDOVSTVO NA ČISTINKE	99
NOC V HORÁCH	106
VŔBOVÝ JOHN	118
CHODENIE DO KOSTOLA	129
PÁN WAJN	136
DOLU Z HÔR	143
PSIA HVIEZDA	154
ZNOVU DOMA	167
PIESEŇ NA ROZLÚČKU	172

VENOVANÉ ČEROKÍOM

MALÝ STROM

Mamka prežila tatka len o rok. A tak som sa dostal k starým rodičom. Mal som päť rokov. Podľa starej maminho rozprávania sa rodina po pohrebe na smrť povadila.

Postávali na rozbrázdennom dvore za našou chalupou pod svahom, a kým si rozdeľovali maľovanú posteľ, stôl a stoličky, s hlbokým zaujatím rozoberali, kam mám ísť.

Starý otec nevraľoval nič. Stál na konci dvora, na okraji zástupu, a stará mama za ním. Starý otec bol polovičný Čerokí a stará mama čistokrvná Indiánka.

Vyčnieval nad ostatnými príbuznými, bol vysoký, meral meter deväťdesiat, na hlave veľký čierny klobúk a čierny oblek, ktorý nosil iba do kostola a na pohreby. Stará mama upierala oči na zem, ale starý otec pozrel ponad zástup na mňa, a tak som sa predral k nemu, objal mu nohu a už som sa ho nepustil, aj keď ma od neho chceli odtrhnúť.

Stará mama povedala, že som vôbec nereval ani neplakal, len sa držal starého otca, a po hodnej chvíli, keď ma mykali a ja som sa len držal, starý otec siahol dolu a položil mi na hlavu svoju veľkú ruku.

„Dajte mu pokoj,” vyhlásil. A tak prestali. Starý otec na verejnosti rozprával zriedkavo, ale keď prehovoril, všetci ho počúvali, tvrdila stará mama.

Bolo tmavé zimné popoludnie. Kráčali sme dolu svahom, kým sme nevyšli na cestu do mesta. Starý otec kráčal popredu na okraji cesty, batoh s mojím šatstvom prehodený cez plece. V tej chvíli som pocho-

pil, že keď ideš za starým otcom, musíš klusáť, a stará mama za mnou si kedy-tedy nadvihla sukne, aby s nami mohla držať krok.

V meste sme prešli na chodník, ale kráčali sme takým istým spôsobom, starý otec popredu, až kým sme sa nedostali na autobusovú stanicu. Dlho sme tam stáli, stará mama čítala nápisy na autobusoch, čo prichádzali a odchádzali. Starý otec vyhlásil, že stará mama vie čítať rovnako dobre ako všetci ostatní. Presne vo chvíli, keď sa už stmievalo, vybrala autobus, čo nám zastal pred nosom.

Počkali sme, kým všetci nastúpia, a to bolo dobre, lebo len čo sme položili nohy na schodíky, začali sa patálie. Starý otec šiel prvý, ja som bol v prostriedku a stará mama stála vo dverách na spodnom schodíku. Starý otec vytiahol peňaženku z predného vrečka nohavíc a chystal sa platiť.

„Kde máte lístky?“ vyrútil sa na nás vodič a celý autobus sa pozeral na nás. Starého otca to však vôbec nepomýlilo. Povedal vodičovi, že chceme zaplatiť, a stará mama zozadu šepkala starému otcovi, aby povedal, kam chceme ísť. Starý otec to vodičovi povedal.

Vodič oznámil starému otcovi, čo to stojí, a kým starý otec veľmi starostlivo odratúval peniaze – lebo svetla už bolo málo – vodič sa obrátil k prítomným v autobuse, zdvihol pravú ruku a skríkol: „Hau!” Zasmial sa a všetci sa zasmiali s ním. Cítil som sa lepšie, lebo som sa nazdával, že sú priateľskí a že sa neurazili preto, lebo sme si nekúpili lístky vopred.

Potom sme prešli dozadu a ja som zbadal chorú paniu. Mala okolo očí neprirodzené čierne kruhy a ústa celé červené od krvi, ale keď sme prechádzali okolo, priložila si dlaň na ústa a z celého hrdla zrevala „ua...húú!” Usúdil som, že ju nevoľnosť rýchle prešla, lebo sa zasmiala a všetci ostatní sa zasmiali tiež. Chlap, čo sedel vedľa nej, sa takisto zarehotal a plesol sa po stehne. Mal na kravate veľkú ligotavú sponku, a tak som nepochyboval, že sú bohatí a že by si mohli zavolať lekára, keby ho naozaj potrebovali.

Sedel som v prostriedku medzi starou mamou a starým otcom. Stará mama vystrela ruku a potľapkala starého otca po zápästí, on jej zovrel dlaň a držal ju na mojom lone. Bolo to príjemné, a tak som zaspal.

Z autobusu sme vystúpili v hľbokej noci na okraji štrkovej cesty. Starý otec vykročil a ja so starou mamou za ním. Chlad nám prenikal až do špiku kostí. Vyšiel mesiac. Ponášal sa na polovicu veľkého meló-

na a postriebroval cestu pred nami, kým sa nám v ohybe nestratila z očí.

Až keď sme odbočili z cesty do trávnatého úvozu, zbadal som vrchy. Týčili sa tam tmavé a tienisté, polmesiac presne nad hrebeňom, čo sa dvíhal tak vysoko, že človek musel zakloniť hlavu dozadu, aby naň dovidel. Z tej horskej čierňavy ma striaslo.

Stará mama za mnou sa ozvala: „Wales, on už nevládze.” Starý otec zastal a obzrel sa. Zahľadel sa dolu na mňa. Široká strieška veľkého klobúka mu zatieňovala tvár.

„Keď človek o čosi príde, je celkom dobre unaviť sa,” povedal. Zvrtol sa a znovu vykročil, ale teraz sa s ním už dal ľahšie držať krok. Starý otec spomalil, a tak som usúdil, že aj on je už unavený.

Po dlhom čase sme odbočili z úvozu na chodníček a smerovali rovno do hôr. Zdalo sa, že kráčame rovno na vrch, ale ako sme šli, končiare sa roztvárali a ukladali po našich bokoch.

Zvuk našich krokov sa začal šíriť v ozvene. Zovšadiaľ sa ozývali šelesty a šumy, šepot a vzdychy, akoby stromy a všetko naokolo začalo ožívať. A bolo teplo.

Vedľa nás sa ozýval žblnkot, bublanie a hukot, ako sa horský potok valil ponad skaly a vytváral tône tam, kde sa zastavil, a potom sa znovu hnal vpred. Ocitli sme sa v kotline.

Polmesiac sa stratil za hrebeňom a rozlieval po oblohe striebro. Prekryl kotlinu kupolou sivého svetla, a to dopadalo na nás dolu.

Stará mama za mnou si začala pohmkávať melódiu a ja som vedel, že je indiánska a nepotrebuje nijaké slová, lebo jej zmysel je jasný, a ja som sa pri nej cítil v bezpečí.

Brechot sa ozval tak náhle, že som podskočil. Dlhý a žiaľny, lámal sa do vzlykov a ozvena ho prijímala a unášala ďalej a ďalej, naspäť do hôr.

Starý otec sa zachechtal: „To musí byť stará Maud – nemá taký čuch ako izbový maznáčik, ale zato počuje dobre.”

V mihu nás obklopili psy, kňučali okolo starého otca a vetrili okolo mňa, lebo môj pach nepoznali. Stará Maud znova zabrechala, tentoraz celkom blízko, a starý otec povedal: „Ticho, Maud!” A nato ho spoznala, rozbehla sa k nám a vyskakovala na nás.

Prešli sme po brvne ponad potôčik a zrazu sme mali pred sebou zrubovú chalupu, ukrytú pekne medzi veľkými stromami, za ňou vrch a pred ňou veranda pekne pozdĺž celého priečelia.

Veľký pitvor vnútri oddeloval miestnosti. Pitvor bol na oboch koncoch otvorený. Niektorí ľudia to volajú gánok, ale vrcháři tomu hovoria „psí výbeh“, lebo psy tade behajú hore-dolu. Na jednej strane bola veľká miestnosť, kde sa varilo, jedlo a sedelo, a na druhej strane psieho výbehu boli dve spálne. Jedna bola starého otcova a starej mamina. Tá druhá mala byť moja.

Vystrel som sa na pružnej mäkkosti jelenicového výpletu natiahnutého na ráme z hikóriových brvien. Cez otvorený oblok som videl stromy za horským potôčikom, tmavé v prízračnom svetle. Doľahli na mňa spomienky na mamku a pocit cudzoty.

Na hlave som pocítil akúsi ruku. Vedľa mňa sedela na dlážke stará mama, široké sukne rozprestreté okolo seba, vlasy pretkané striebrom a zapletené do vrkočov jej splývali na pleciah a do lona. Aj ona sa pozerala von z obloka a zrazu začala ticho a jemne spievať:

*Už cítia, že sa blíži k nim,
aj les, aj vietor s písťalou,
a otec vrch už spieva k nebesám.
Z Malého Stroma nejde strach,
vedia, že dobré srdce má,
a Malý Strom v ich piesni nie je sám.*

*Aj Laj-ná, riečka pochabá,
veselo vlnky prepletá,
cez hory znie jej klokotavý hlas.
Ó, počúvajte, spievam vám
o našom malom bratovi.
Malý Strom, braček, prišiel medzi nás.*

*Aj Awi usdi, jelenček,
či prepelička Mi-ni-lí,
ba vrana Kagu zaspievajú nám.
„Smelé má srdce Malý Strom
a láskavosťou vyniká,
nech Malý Strom už nikdy nie je sám.“*

Stará mama spievala a pomaly sa hojdala dozadu a dopredu. A ja som počul vietor hovoriť, Laj-ná, horský potôčik, spieval o mne všetkým mojim bratom.

Vedel som, že Malý Strom som ja, a bol som šťastný, že ma ľúbia a chcú ma. A tak som prestal plakať a pokojne zaspal.

CESTA

Starej mame trvalo celý týždeň, kým mi ušila vysoké mokašiny. Sedela pritom v hojdacom kresle, čo vŕzgalo pod jej krehkým telom. Ako tam pracovala a pohmkávala si, borovicové suky praskali v kozube. Ohnutým nožom narezala z jelenice úzke pásiky, ktorými poobšívala okraje. Keď bola hotová, namočila mokašiny do vody a ja som si ich mokré obul a chodil v nich, kým neuschli, hore-dolu po izbe, kým nezmäkli a neprispôsobili sa, ľahučké ani pierko.

V to ráno som si natiahol montérky, pozapínal bundu a vklázol do mokašín. Bola tma a chladno – také skoré ráno, že v korunách stromov ešte nešumel ani vánok.

Starý otec mi povedal, že s ním môžem ísť na vrchný chodník, keď vstanem, a že on ma budiť nebude.

„Muž ráno vstáva z vlastnej vôle,” poznamenal zo svojej výšky smerom dolu ku mne a neusmial sa. Lenže starý otec pri vstávaní robil taký hrmot, narážal do steny mojej izby a rozprával sa so starou mamou neobyčajne hlasno, a tak som ho počul, a bol som prvý vonku a čakal naňho spolu so psami.

„Tak ty si tu?” Akoby to starého otca prekvapilo.

„Áno, pane,” povedal som a usiloval sa nedať v hlase najavo hrdosť.

Starý otec ukázal prstom na psy, čo okolo nás vyskakovali. „Vy tu ostanete,” rozkázal im a ony stiahli chvosty, kňučali a prosíkali a stará Maud začala zavýjať. Ale nešli za nami. Stáli v žalostnej skupinke a pozorovali nás, ako odchádzame z čistiny.

Na spodnom chodníku som už bol. Viedol popri brehu horského potoka, ohýbal sa a skrúcal v kotline, kým nevtiekol na lúku, kde mal

starý otec stodolu a kde držal svojho mula a kravu. Ale toto bol horný chodník, ktorý odbočoval doprava a viedol popri svahu vrchu, smerujúc neprestajne hore, ako obtáčal kotlinu. Klusal som za starým otcom a cítil som strmé stúpanie.

Cítil som však aj čosi viac, tak ako mi to predpovedala stará mama. Mon-o-lá, matka Zem, prenikala mojimi mokasínami. Vnímal som, ako sa do nich tlačí a ako sa vzdúva, inde uhýba a tam zasa poddáva... a korene, čo pretkávajú jej telo, a v jej hĺbke pulzovanie vody-krvi. Bola teplá a pružná a pritískala si ma na prsia, presne tak, ako stará mama povedala, že to urobí.

V chladnom vzduchu sa môj dych zrážal do obláčikov a horský potok sa rútil hlboko dolu pod nami. Z cencúľov podobných zubom, čo lemovali holé konáre, kvapkala voda, a keď sme sa dostali vyššie, na chodníku bol ľad. Sivé svetlo rozpustilo tmú.

Starý otec zastal a ukázal povedľa chodníka. „Tu je – moriačia prť – vidíš?“ Spustil som sa na všetky štyri a uvidel som: drobné odtlačky podobné paličkám vychádzali z jedného miesta.

„Tak,“ vyhlásil starý otec, „tu urobíme pascu.“ Odbočil z chodníka a pohľadal jamu po vyhnutom pni.

Vyčistili sme ju najprv od lístia, a potom starý otec vytiahol svoj dlhý nôž a vydlabal kyprú hlinu. Roztrúsili sme ju na lístie. Keď bola jama taká hlboká, že som nevidel ponad jej okraj, starý otec ma z nej vytiahol. Navláčili sme k nej konáre a tými sme jamu zakryli. Na ne sme nahádzali celé náručia lístia. Potom starý otec dlhým nožom vyrýpal chodníček, ktorý sa zvažoval do jamy a naspäť k moriačej prti. Vybral z vrecka semená červenej indiánskej kukurice, rozsypal ich po chodníčku a hrst' hodil aj do jamy.

„Teraz pôjdeme,“ vyhlásil a znova sa vydal na vrchný chodník. Ľad, čo pokrýval zem ani poleva, nám praskal pod nohami. Ako sa kotlina pod nami menila na úzku trhlinu, vrch oproti nám sa približoval a horský potok pripomínal ostrie oceľového noža, zarezávajúceho sa do dna úžlabiny.

Len čo sa prvé lúče slnka dotkli vrcholkov hôr na druhej strane doliny, sadli sme si na lístie vedľa chodníka. Starý otec vytiahol z vrecka kyslý suchár a jelenie mäso pre mňa, jedli sme a pozorovali vrch.

Akoby na ňom vybuchlo slnko a do vzduchu sa rozleteli trblietavé spršky iskiev. Od žiary inoväte boleli oči a ako slnko rozpúšťalo nočné

tiene čoraz nižšie a nižšie, aj trbleť sa spúšťal dolu. Vrana na strážii vyslala do ovzdušia tri ostré zakrákania, vystríhala okolie pred našou prítomnosťou.

Zrazu vrch pukol, zavzdychal a vydal do ovzdušia drobné obláčiky pary. Slnko vyslobodzovalo stromy z ľadového panciera a vrch bzučal a mrmlal.

Starý otec pozoroval, rovnako ako ja, toto divadlo a načúval zvukom, čo s postupujúcim ránom silneli do hlbokého hvizdu v korunách stromov.

„Ožíva,“ povedal tichým hlasom, neodtrhávajúc oči od vrchu.

„Áno, pane,“ opakoval som, „ožíva.“ A v tej chvíli som si uvedomil, že medzi mnou a starým otcom vládne porozumenie, aké väčšina iných ľudí nepozná.

Nočný tieň cúval dolu úbočím, prechádzal cez lúčku, oťaženú trávou a ligotavú v slnečnom kúpeli. Lúka bola na svahu vrchu. Starý otec vystrel ruku. V tráve sa natriasala a podskakovala prepelica, krmila sa semiačkami. Nato starý otec ukázal na ľadovobelasú oblohu.

Neboli na nej nijaké oblaky, ale spočiatku som tú škvrnku stúpajúcu nad obzor nevidel. Rástla. V ústrety slnku, tak, aby ho tieň nepredbehol, sa vták rútil dolu úbočím, lyžiar na vrcholkoch stromov, krídla napoly zložené... ako hnedá guľka... rýchlejšie a rýchlejšie smerom k prepelici.

Starý otec sa zachechtal. „To je starý Tal-kon, jastrab.“

Prepelica sa náhlivo vzniesla a hnala sa medzi stromy – ale bola pomalá. Jastrab zaútočil. Do vzduchu sa rozleteli pierka a vtáky boli zrazu na zemi, jastrabova hlava sa dvíhala a klesala v smrtiacich úderoch. V mihu sa vzniesol s mŕtvou prepelicou v pazúroch naspäť hore na úbočie vrchu a za obzor.

Neplakal som, ale viem, že som sa tváril smutne, lebo starý otec povedal: „Netráp sa, Malý Strom. To je Cesta. Tal-kon chytil pomalú prepelicu, a tak tá pomalšia prepelica nevychová potomstvo, ktoré by bolo takisto pomalé. Tal-kon požerie tisícky potkanov, čo požierajú prepeličie vajcia – tie od rýchlych aj od pomalých – a Tal-kon žije podľa Cesty. Tal-kon pomáha prepeliciam.“

Starý otec vyrypol nožom zo zeme sladký koreň a ošúpal ho, takže z neho kvapkala životná šťava nazbieraná na zimu. Prerezal ho napoly a podal mi ten hrubší koniec.

„Toto je Cesta,“ povedal ticho. „Ber si iba to, čo potrebuješ. Keď si berieš jeleňa, neber toho najmocnejšieho. Vyber si slabšieho a pomalšieho a potom budú jelene mocnejšie a vždy ti dajú mäso. Pa-ko, panter, to vie, a tak to musíš vedieť aj ty.“

A zasmial sa. „Iba Tí-bí, včela, si ukladá viac, ako potrebuje... a tak ju okráda medveď a medvedík čistotný... a Čerokíovia. Tak je to s ľuďmi, čo si berú viac, ako im patrí, a vypásajú sa. Prídu o to. A budú kvôli tomu vojny... budú sa kvôli tomu viesť dlhé rozhovory, lebo si budú chcieť podržať viac ako iba svoj podiel. Budú hovoriť, že zástava ich na to oprávňuje... a muži budú zomierať kvôli slovám a zástave... ale oni nikdy nemôžu zmeniť zákony Cesty.“

Šli sme dolu chodníkom. Slnko už bolo vysoko nad nami, keď sme prišli k pasci na moriaky. Počuli sme ich prv, ako sme pascu uvideli. Boli tam, vyplašene písali.

„Veď na vchode nie sú nijaké dvierka, starý otec,“ povedal som. „Prečo jednoducho nesklonia hlavy a nevyjdú von?“

Starý otec sa ponoril hlboko do jamy a vytiahol odtiaľ veľkého škriekajúceho moriaka, zviazal mu nohy motúzom a uškrnul sa.

„Starý Tel-ki je ako niektorí ľudia. Pretože vie všetko, nikdy sa nepoobzerá okolo seba. Chodí s hlavou vztýčenou dovysoka a nič sa nenaučí.“

„Tak ako vodič autobusu?“ Nemohol som zabudnúť na vodiča, ktorý sa vyrútil na starého otca.

„Vodič autobusu?“ Starý otec sa zatváril udivene, nato sa zasmial a smial sa aj vtedy, keď znovu ponoril hlavu do jamy a vytiahol odtiaľ ďalšieho moriaka.

„Tuším, že áno,“ chechtal sa, „tak ako ten vodič autobusu. Aj on na nás hudroval, keď na to teraz spomínam. Ale s tým sa musí trápiť sám, Malý Strom. My si s tým nemusíme zaťažovať hlavu.“

Starý otec ich poukladal na zem, nohy zviazané. Bolo ich šesť, a teraz na na ne ukázal. „Všetky sú skoro rovnako staré... to sa dá posúdiť podľa hrúbky ich hrebienkov. Potrebujeme iba tri, tak sa teraz rozhodni, Malý Strom.“

Obchádzal som ich, ako sa tak zmietali na zemi. Kvokol som si a prezeral si ich a znovu ich obišiel. Musel som si to dobre rozmyslieť. Spustil som sa na všetky štyri a plazil sa pomedzi ne, kým som nevybral tri najmenšie.

Starý otec nepovedal nič. Rozviazal tým trom väčším motúzy na nohách a ony sa rozleteli, tlčúc krídlami na svahu. Dva moriaky si prevesil cez plece.

„Budeš vladať niešť toho tretieho?“ spýtal sa.

„Áno, pane,“ povedal som, ale nebol som si celkom istý. Na starého otcovej kostnatej tvári sa zjavil široký úsmev. „Keby si nebol Malý Strom... dal by som ti meno Malý Jastrab.“

Šiel som za starým otcom dolu chodníčkom. Moriak bol ťažký, ale mal som dobrý pocit z toho, že ho mám na pleci. Slnko sa naklonilo k vzdialenejšiemu vrchu, prenikalo cez konáre stromov popri chodníku a vypaľovalo na ňom zlaté ornamenty. Vietor v toto neskoré zimné popoludnie zamrel a ja som počul starého otca predou mnou pohmkávať si. Túžil som prežívať túto chvíľu navždy... lebo som vedel, že som starému otcovi urobil radosť. Pochopil som Cestu.

*V podvečernom zimnom slnku kráčať cez lesy
po cestičke samý zlatý kvet
zostupovať k chalupe s moriakom na pleci,
Čerokí vie – nad ten pocit niet.
Pozri, deň sa rodí, hory všade dokola,
pieseň vetra v stromoch počúvaj.
Cítiš, ako život tryská z hlbín Mon-o-lá,
a hneď vieš, kde Čerokí má raj.*

*Ani chvíľu bez smrti sa život nevie hnúť,
večným putom spolu zviazaní.
Pochop múdrosť Mon-o-lá a spoznáš pravú púť,
dušu Čerokíov na dlani.*